

บทความวิจัย (ก.ค. – ธ.ค. 2563)

**ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยากับการจัดการศึกษา
เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ : กรณีศึกษาโรงเรียนสัตยาไส**

ลัดดา จุลวงศ์,

นิสิตหลักสูตรการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิธิวุฒิว, วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

E-mail: lchulawongs@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของ ดร. อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา 2) แนวคิดในการจัดการศึกษาของ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา 3) การนำแนวคิดในการจัดการศึกษามาใช้ในการบริหารงานวิชาการ และ 4) ผลการจัดการศึกษากรณีศึกษาโรงเรียนสัตยาไส ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินวิธีวิจัยโดยการศึกษเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า (1) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ได้แก่ 1) อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 2) วิสัยทัศน์ 3) เชื่อมั่นในความดีอย่างมั่นคง และ 4) มีความรักและเห็นแก่ผู้อื่น (2) แนวคิดในการจัดการศึกษาของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ประกอบด้วย 1) เป้าหมายการพัฒนาคนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 2) ออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตใจและ 3) พัฒนาจิตใจให้รักและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ (3) การนำแนวคิดในการจัดการศึกษามาใช้ในการบริหารงานวิชาการ ดำเนินการ ดังนี้ 1) วางแผนงานวิชาการที่เน้นคุณธรรมในทุกมิติ 2) เพิ่มวิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์ในหลักสูตรสถานศึกษา 3) บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ในการเรียนการสอน และ (4) การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส ได้ผลลัพธ์คือ 1) ด้านคุณภาพผู้เรียน ร้อยละ 100 นักเรียนผ่านการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นักเรียนร้อยละ 72 มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3 ถึง 4 ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ขึ้นพื้นฐานสูงกว่าระดับประเทศ นักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สอบเข้าในระดับมหาวิทยาลัยได้ 2) ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ และ 3) ด้านสถานศึกษาบรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายคุณภาพการศึกษาจนเป็นที่ยอมรับ

คำสำคัญ: การจัดการศึกษา, ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา,ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ, มนุษย์ที่สมบูรณ์,โรงเรียนสัตยาไส

Received: November 11,2020, **Revised** November 18,2020, **Accepted** November 25,2020

Spiritual Leadership of Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya and Educational Management to encourage people to attain Human Excellence : a Case Study at Sathya Sai School

Ladda Chulawongs,

Ph.D. Doctor of Education Program, College of Management University of Phayao

Assoc. Prof. Dr. Sakchai Niranthawee, College of Management University of Phayao

E-mail: lchulawongs@hotmail.com

Abstract

The purpose of this research was to clarify the following ideas: 1) The components of spiritual leadership of Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya. 2) The educational concept of Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya. 3) The application of the educational concept to the academic administration. 4) The result of the education in the case study of the Sathya Sai School. The research methodology is carried out utilizing qualitative research. The research methods used consist of reviewing literature, fieldwork and an in-depth interview.

The research finding shown that (1) The components of spiritual leadership of Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya were: a) endurance b) determination of vision c) faith in goodness and d) altruistic love. (2) The educational concept of Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya consists as follows: a) To encourage people to attain human excellence. b) To design the human learning process that is to raise the consciousness c) Develop a compassionate heart and develop human values. (3) The application of academic administration proceeds as follows: 1) Academic planning focus on the integration of human values in every dimension. 2) Developing the school curriculum by adding human values subject 3) Integration of human values in various forms. (4) The result of an education in the case study of the Sathya Sai School was found that 100 percent of students passed quality assessment and 72 percent of students achieved level 3 and 4. In the Ordinary National Educational Test which is higher than national levels and all grade 12 students who graduated could enter university. 2) The curriculum development learning management is unique and is able to implement concretely, resulting in students developing both morals and knowledge. 3) The outstanding performance of the school succeeded in achieving its vision and educational quality goals that are acceptable to society.

Keywords: *Dr. Art-ongJumsai Na Ayudhya, Educational management, Human excellence, Sathya Sai School, spiritual leadership*

คำขอบคุณ: งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบันกำลังก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ความเจริญก้าวหน้าด้านวัตถุและเทคโนโลยีดำเนินไปพร้อมกับความเสื่อมถอยทางจิตใจของผู้คน การเติบโตของสังคมเมืองและความทันสมัยรวดเร็วของการสื่อสารในชีวิตประจำวันกลับไม่ได้ช่วยให้ระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้นตามที่สังคมคาดหวัง มนุษยชาติยังคงเผชิญหน้ากับวิกฤติอันหนักหน่วงทั้งด้านการเงิน การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับสากล ในขณะที่ประเทศไทยก็กำลังประสบปัญหาคุณภาพในหลายด้าน อาทิ คุณภาพประชากรในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม จากการสำรวจสถานการณ์คุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยโดยศูนย์คุณธรรม ปี พ.ศ. 2561 พบว่าปัญหาวิกฤติด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำคัญที่สุด คือ การขาดความซื่อสัตย์สุจริต การทุจริตคอร์รัปชัน การขาดความรับผิดชอบต่อสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม และประชาชนกว่าร้อยละ 90 เห็นว่าจำเป็นต้องส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมโดยเร็วที่สุด (ศูนย์คุณธรรม, 2561 หน้า 2) และในการพัฒนาประเทศให้ไปสู่ความสมดุลของความเจริญทั้งด้านวัตถุควบคู่กับด้านจิตใจนั้น ต้องมีการเร่งพัฒนาปัจจัยพื้นฐานหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนจากการยกระดับคุณภาพการศึกษา การปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนไทยในทุกภาคส่วนให้มีความนิยมที่ดียิ่ง มีวินัย มีความรับผิดชอบโดยยึดหลักการรักษามูลประโยชน์ของส่วนรวม การยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจึงเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่เป้าหมายและจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในมิติอื่น ๆ ตามมา ดังนั้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

การพัฒนาการศึกษาไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงให้โลกใกล้ชิดกันมากขึ้น รวมถึงอิทธิพลจากการพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จึงทำให้การจัดการศึกษามุ่งให้ความสำคัญต่อการตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานที่เน้นทักษะความรู้ ความสามารถในการทำงาน คนจึงกลายเป็นแรงงานที่ถูกวัดค่าตัวราคาได้ และสูญเสียสิ่งที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ นั่นคือมิติทางจิตใจ ซึ่งนับเป็นการสูญเสียคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษาเช่นกัน ระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นแต่ความรู้ทางหนังสือและรู้แต่อาชีพ ไม่มีธรรมะ ไม่มีศีลธรรมเพื่อให้เป็นมนุษย์สามารถนำไปใช้เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์แต่กลับสร้างกิเลสให้กับผู้คนนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกกระบวนกรศึกษานี้ว่า “ระบบการศึกษาหมาทางด่วน” (พุทธทาสภิกขุ, 2549, หน้า 132) และจากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2540 ว่า “...การที่บุคคลจะพัฒนาได้ก็ด้วยการศึกษา การศึกษานั้นแบ่งเป็นสองส่วน คือการศึกษาด้านวิชาการส่วนหนึ่งกับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้จิตใจที่ใฝ่ดีใฝ่เจริญ มีปกติละอายชั่วกลัวบาปส่วนหนึ่ง การพัฒนาบุคคลจะต้องพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งสองส่วนเพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ไว้ใช้ประกอบการ และมีความดีไว้เกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติทุกอย่างให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควรและอำนวยผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์...” (มูลนิธิยุวสถิรคุณ, 2561, หน้า 64)

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาที่เน้นความเป็นองค์รวมทั้งการพัฒนาด้านวิชาการและการพัฒนาจิตใจ นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 1 มาตรา 6 ยังกล่าวว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยมีได้ยัดว่าการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่อย่างเดียว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553, หน้า 3)

แม้ว่าประเทศไทยจะตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา แต่ก็ยังประสบปัญหาเรื่องคุณภาพการศึกษาที่ต้องได้รับการแก้ไขหลายประการ จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ.2552-2561) พบว่า คุณภาพการศึกษาไทยยังไม่เป็นที่น่าพอใจ สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากความล้มเหลวในเรื่องการวางแผนและบริหารจัดการศึกษา (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, 2552)

ซึ่งจากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความหมายของความล้มเหลวในระบบการศึกษาไทยจากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาผู้บริหารสถานศึกษาไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดจิตวิญญาณของผู้บริหาร ไม่มีทักษะในการบริหาร ขาดศีลธรรม ขาดความรัก ความศรัทธาในวิชาชีพ (ศรินทร์รัมย์ เสริฐปัญญา, 2554) นอกจากนั้นประเด็นปัญหาที่ตอกย้ำถึงความล้มเหลวของการปฏิรูปการศึกษาไทย จากการสังเคราะห์และวิเคราะห์โดยภาพรวมมีอุปสรรคปัญหาที่สำคัญได้แก่ ปัญหาผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาการขาดภาวะผู้นำ (สำนักงานเลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) และจากแนวคิดของพงศ์เทพ สุธีรัฐ (2552) ที่ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยประเด็นเรื่องจิตหรือจิตวิญญาณของคนและสังคมอยู่ในระดับวิกฤตมากและมากขึ้นทุกขณะ คนจำนวนมากไม่เข้าใจสาระสำคัญของการมีชีวิต กำลังหลงทางอยู่กับวัฒนธรรมของวัตถุ วิธีชีวิตแบบนี้จะนำไปสู่ความโลภ โกรธ หลง ความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง สังคมจึงต้องการสุขภาวะทางจิตวิญญาณของคนอันจะเป็นรากฐานที่ทำให้สังคมเกิดสุขภาวะในที่สุด ต่อมาผู้นำในสังคมเริ่มสนใจมิติด้านจิตวิญญาณมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น มาร์กาเร็ตวีตเลย์ (Margaret Wheatley) และปีเตอร์ เซงเก (Peter Senge) สองนักเขียนและผู้นำความคิดคนสำคัญด้านองค์การแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ได้เสนอแนะให้ผู้นำในบริบทต่าง ๆ หันมาให้ความสำคัญกับมิติด้านจิตวิญญาณด้วยการพัฒนาคุณภาพภายในของตนให้เป็นเครื่องมือสำหรับการเปลี่ยนแปลง นำทั้งตนเองและผู้อื่น ให้กลับมาตระหนักต่อวิถีการดำรงชีวิตของตน มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่ง เพื่อสร้างจิตสำนึกใหม่ให้เกิดขึ้น อันจะช่วยให้บุคคล องค์การและสังคมก้าวข้ามวิกฤตไปสู่การเปลี่ยนแปลงรากฐานที่เข้มแข็งและยั่งยืน (ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา, 2556, หน้า 14)

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นหนึ่งในภาวะผู้นำแนวใหม่หรือภาวะผู้นำร่วมสมัย ที่มุ่งให้ความสำคัญในเรื่องการเห็นคุณค่าที่แท้จริงและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณไว้อย่างหลากหลาย อาทิ วิจารย์พานิช (2556) กล่าวว่าผู้นำทางจิตวิญญาณหมายถึง การมุ่งมั่นฝึกฝนกล่อมเกลาจิตใจให้เข้าสู่ความดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม เคารพผู้อื่น เอื้อเฟื้อ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลดละความเห็นแก่ตัวและกิเลสตัณหาทุกชนิด เพื่อบรรลุการเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงและมีความสุข นอกจากนี้ รักษ์ศา พิมพา (2557) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณว่า หมายถึง การที่ผู้นำจงใจให้ผู้อื่นเกิดความศรัทธาในตนเอง เกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจ จนสามารถสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนางานได้ ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมของการนำของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีและเห็นคุณค่าของผู้อื่น จึงสรุปได้ว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ หมายถึง คุณลักษณะพฤติกรรมของผู้นำที่มีความเชื่อความศรัทธาในคุณธรรม ความดีงาม โดยอาศัยความรักความเมตตาสู่การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการนำคุณค่าเชิงจิตวิญญาณมาใช้ในการดำเนินชีวิตและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นค้นพบศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่ซ่อนอยู่ในตนเอง อีกทั้งยังเกิดความตระหนักในการอุทิศตนเพื่อเป้าหมายและคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตนอกจากนี้จากผลการศึกษาทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีนักวิชาการให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณกันมาก ดังเห็นได้จาก ริซาช (Rezach, 2002) กล่าวว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา จึงเป็นเสมือนผู้นำในการจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศในศตวรรษที่ 21 สอดคล้อง สมิต (Smith, 2007) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาผู้นำทางการศึกษามีอาชีพนั่น จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเพราะการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพเป็นกุญแจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาและยังส่งผลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการศึกษา จึงถือว่าภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ที่ทำหน้าที่อยู่ในวงการการศึกษาซึ่งให้คุณค่าทางจิตใจและคุณธรรมเป็นหลักสำคัญ

ปัจจุบันการจัดการศึกษาในประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ในมิติต่าง ๆ อย่างเป็น องค์กรวม การดำเนินงานและปรัชญาการเรียนการสอนมีความหลากหลาย มีการจัดการศึกษาทั้งแบบในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัยตั้งแต่ระดับปฐมวัยไปจนถึงระดับสูงกว่าการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่มีขนาดเล็กแต่มีจุดเด่นคือ เป็นกลุ่มที่ทำการศึกษาโดยไม่หวังผลทางธุรกิจแต่มุ่งหวังจะใช้รูปแบบการศึกษาแนวใหม่มาสร้างสรรค์เด็กและเยาวชนไทยให้มีคุณภาพทั้งทางกาย ใจและจิตวิญญาณ

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าว เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนทอสี โรงเรียนปัญญาประทีป โรงเรียนสัตยาไส โรงเรียนอมตยกุล โรงเรียนสัมมาสิกขา กลุ่มบ้านเรียน ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น (จิรพร นาคสัมฤทธิ์และคณะ, 2558 หน้า 30) ซึ่งการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูอาจารย์จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจรวมถึงพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณเพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

โรงเรียนสัตยาไสเป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่ได้นำหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้มิติด้านจิตวิญญาณมาบูรณาการให้เข้ากับบริบทที่หลากหลายของการศึกษาไทย ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2535 เปิดดำเนินการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ตามแนวคิดของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ผู้ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญในการเรียนรู้ศักยภาพของมนุษย์ผ่านประสบการณ์ของตนเองด้วยการพัฒนาตนจากภายในจนประสบความสำเร็จ จากความเป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียนสัตยาไสที่มีเป้าหมายชัดเจนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังผู้เรียนให้มีอุปนิสัยที่ดีงาม ปัจจุบันกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ของครู บุคลากรทางการศึกษา นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจจากทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาระบบทศวรรษศึกษาธิการ ซึ่งในปีการศึกษา 2558-2560 มีจำนวนผู้มาศึกษาดูงานที่เป็นคนไทยทั้งสิ้น 11,425 คน รวม 274 คณะ ชาวต่างประเทศจำนวน 363 คน จาก 36 ประเทศ (สารสนเทศโรงเรียนสัตยาไส, 2561) กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมสอดแทรกเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างผสมกลมกลืนเป็นสิ่งที่ดี ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ได้วางเป็นแนวทางและประพฤติตนเป็นแบบอย่างให้กับครูในโรงเรียนและผู้ที่มาศึกษาดูงานพบเห็นได้เป็นประจำ จนบังเกิดผลผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์สัตยาไสมาเป็นระยะเวลากว่า 26 ปี และยังส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการจัดการศึกษาจากรางวัลมากมายทั้งในระดับประเทศและระดับ

ในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและครูอาจารย์จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจรวมถึงพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณอย่างมีกระบวนการ นอกจากนี้บุคคลต้นแบบยังมีส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและเป็นแนวทางในการพัฒนาตน ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา เป็นหนึ่งในผู้นำที่โดดเด่นที่ไม่เพียงแต่ความคิด หากแต่ลงสู่การปฏิบัติจริงจากการก่อตั้งโรงเรียนสัตยาไส และจากผลงานมากมายที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำเชิงจิตวิญญาณ อาทิ รางวัล GUSI PEACE PRIZE สาขา Scientific Invention & Human Value Education 2010 รางวัลครูขวัญศิษย์ ประจำปี 2558 มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ รางวัลครูเกียรติคุณผู้ตามรอยพระพุทธองค์แห่งแผ่นดิน ประจำปี 2558 รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ดีเด่นด้านทรัพยากรมนุษย์ ประจำปี 2560 รางวัลผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาไทยด้านการศึกษาและการพัฒนาภาวะผู้นำ ประจำปี 2560 อีกทั้งยังเป็นประธานกรรมการโครงการตามรอยเกียรติยศครูผู้มีอุดมการณ์และจิตวิญญาณครู กระทรวงศึกษาธิการหลายสมัย ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาความมีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ย่อมมองเห็นแนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส และในทำนองกลับกันการศึกษาการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสก็ย่อมสะท้อนให้เข้าใจถึงภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยาเช่นกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและแนวคิดในการจัดการศึกษาโดยการศึกษาจากประวัติและผลงานของท่านด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจและแปลความหมายสิ่งที่มองเห็นในเส้นทางชีวิตของท่านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในวงการศึกษาไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษาของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา

3) เพื่อศึกษาการนำแนวคิดในการจัดการศึกษาของ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการ รมณีสึกษาของโรงเรียนสัตยาไส

4) เพื่อศึกษาผลการจัดการศึกษาตามแนวคิดของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ในรมณีสึกษาของโรงเรียนสัตยาไส

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์เอกสาร เนื้อหา การสังเกต อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไส ประกอบด้วย ผู้ก่อตั้ง รองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ศิษย์เก่า ผู้ปกครอง และผู้ที่มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ประกอบด้วย ประเด็นคำถามเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์ ผู้ สัมภาษณ์สามารถปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมได้เพื่อให้เกิดความชัดเจนของคำตอบมากขึ้น ซึ่งได้ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง ศิษย์เก่าของโรงเรียนสัตยาไส และผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง หรือมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านเป็นผู้พิจารณาคุณภาพ เครื่องมือ และผู้วิจัยยังเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมสมุดบันทึกข้อมูลภาคสนาม อุปกรณ์บันทึกเสียงและกล้อง ถ่ายรูป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analysis) และใช้อุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic induction) ซึ่งใช้ได้ทั้งกับการวิเคราะห์เอกสารและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม ด้วยพหุวิธีการ โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้ ในการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย ใช้วิธีการตรวจสอบ ข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณและภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ ของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา พบว่า มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) มีความอดทน อดกลั้นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ 3) มีความเชื่อ ความศรัทธา ต่อความดีงามอย่างมั่นคง และ 4) มีความรักและเห็นแก่ผู้อื่น

2. ผลการศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษาของดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ประกอบด้วย 1) มีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนา คนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 2) การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผ่านการฝึกสมาธิ การ สร้างแรงบันดาลใจ การสร้างบรรยากาศการบูรณาการคุณธรรมหรือคุณค่าความเป็นมนุษย์ในกิจกรรมการเรียนการสอนและในวิถี ชีวิต การนำคุณค่าความเป็นมนุษย์ออกมาจากภายใน (Educare) และการสะท้อนคิด (Reflection) 3) การพัฒนาจิตใจที่มีความรัก และเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วยกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3. การนำแนวคิดในการจัดการศึกษาของ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียนสัตยาไส พบว่ามีการดำเนินการตามข้อบ่งชี้หลักของการบริหารวิชาการ ดังนี้ 1) วางแผนด้านวิชาการและการพัฒนา

หลักสูตรเพื่อกำหนดจุดเน้นด้านงานวิชาการที่บูรณาการคุณธรรมอยู่ในทุกมิติ 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเพิ่มเป็นรายวิชาเพิ่มเติม คือ วิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์ 3) การจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ 4) การนิเทศการเรียนการสอนแบบกัลยาณมิตร และ 5) การวัดผลและประเมินผลที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับจุดหมายของการจัดการศึกษา

4. ผลการจัดการศึกษาตามแนวคิดของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยาของโรงเรียนสัตยาไส พบว่า มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ด้านคุณภาพนักเรียน พบว่า ร้อยละ 100 นักเรียนผ่านการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่านักเรียนร้อยละ 72 ขึ้นไปได้ระดับผลการเรียน 3 ถึง 4 ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ขึ้นพื้นฐานสูงกว่าระดับจังหวัดและระดับประเทศ นักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สามารถสอบเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยได้ 2) ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนที่บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ และ 3) ด้านความดีเด่นของสถานศึกษา พบว่า โรงเรียนบรรลุผลสำเร็จจากการดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ เป้าหมายคุณภาพการศึกษาจนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา พบว่า มี 4 องค์ประกอบสำคัญคือ 1) มีความอดทน อดกลั้นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ 3) มีความเชื่อ ศรัทธาต่อความดีงามอย่างมั่นคง และ 4) มีความรักที่เห็นแก่ผู้อื่น ซึ่งทั้งสี่องค์ประกอบล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างยิ่ง ดังที่ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง ดร.อาจอง ว่า “เป็นผู้ที่มีอัจฉริยภาพหลายด้านและมีความดีบนอัจฉริยภาพเหล่านั้น คนดีจำนวนมากไม่มีอัจฉริยภาพและคนมีอัจฉริยภาพจำนวนมากก็ขาดความดี แต่ดร.อาจอง มีทั้งอัจฉริยภาพและความดี ความดีในที่นี้คือการมีหัวใจของความเป็นมนุษย์ มีความเห็นใจคนอื่น มีความกรุณาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับที่ดร.อาจอง ได้ให้คำนิยามของ ความดี ว่าหมายถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏขึ้นมาในจิตใจและปรากฏในการกระทำซึ่งเป็นประโยชน์กับทั้งตนเองและผู้อื่น นั่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าดร.อาจอง มีความเชื่อ ความศรัทธาต่อความดีงามอย่างมั่นคง จึงเป็นจุดเริ่มของการกำหนดวิสัยทัศน์ที่อยากมองเห็นภาพอนาคตของการเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้งระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงสังคมโลกซึ่งอาจทำให้ผู้คนมองว่าเป็นเรื่องเพ้อฝัน เกินจริง ท่านจึงต้องอาศัยความอดทน อดกลั้นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลายในการมุ่งมั่นทำงานให้ประสบผลสำเร็จและสามารถผ่านพ้นปัญหาต่าง ๆ ได้ในแต่ละช่วงของชีวิต ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ให้สังคมได้เห็นเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้หัวใจแห่งความรักที่เห็นแก่ผู้อื่นถือเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญเนื่องเพราะเป็นคุณลักษณะที่จะทำให้ท่านเข้าใจผู้อื่น เห็นอกเห็นใจและมีความปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุขเป็นความรักที่ให้ความสำคัญต่อผู้อื่นก่อนในที่สุด จากองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณดังที่กล่าวข้างต้นสอดคล้องกับความคิดของ Fry (2003) ที่กล่าวถึงทฤษฎีของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่มีการพัฒนามาจากรูปแบบทฤษฎีแรงจูงใจภายในประกอบด้วยองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ 3 ประการ คือ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความรักและเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น และ 3) ความหวัง/ความเชื่อ และผลการวิจัยของกนกวรรณ ทิพย์เนตร (2556) ที่ได้ทำการศึกษาโมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ 4 ประการ คือ 1) วิสัยทัศน์ 2) ความหวัง 3) ศรัทธา และ 4) ความไว้วางใจ

2. จากผลการศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษาของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา พบว่า แนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ประกอบด้วย 1) มีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือศูนย์กลางสำคัญของความคิด นำมาสู่ 2) การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผ่านการฝึกสมาธิ การสร้างแรง

บันดาลใจ การสร้างบรรยากาศ การบูรณาการคุณธรรมหรือคุณค่าความเป็นมนุษย์ในกิจกรรมการเรียนการสอนและในวิถีชีวิต การนำคุณค่าความเป็นมนุษย์ออกมาจากภายใน (Educare) หรือการสะท้อนคิด(Reflection) และใช้ฐาน 3) จิตใจที่มีความรักและเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จากแนวคิดทางการศึกษาสำคัญของดร.อาจง ทั้งสามข้อที่กล่าวมานั้นล้วนมีฐานรากมาจากองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของท่าน กล่าวคือ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณของท่านทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างไปจากการจัดการศึกษาโดยทั่วไป หากแต่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติทางการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 6 ที่ได้กำหนดความคิดเรื่องนี้เป็นเป้าหมายของการศึกษา โดยกล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” ในความคิดของดร.อาจงได้อธิบายไว้ว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์คือผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม สอดคล้องกับท่านพระธรรมโฆษาจารย์หรือพุทธทาสภิกขุ (2549) ที่ได้อธิบายความคิดนี้จากความหมายของคำว่า มนุษย์ว่าหมายถึงผู้มีจิตใจสูง (มน + ุชย์) และยังได้กล่าวถึงการศึกษาที่สมบูรณ์คือการทำความเป็นคนมนุษย์ให้ถูกต้อง ดังนั้นในการจัดการศึกษาจึงต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง หากเปรียบเทียบการจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรมคือการยึดหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ในกรณีของดร.อาจง ได้เน้นให้ผู้เรียนยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผ่านการฝึกสมาธิซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบ มีสติ มีสมาธิทั้งในการเรียน การทำงานและการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับการปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาที่มุ่งเน้นความสงบของร่างกายและจิตใจเพื่อพัฒนาสมาธิให้เกิดความสงบในใจแม้อยู่ท่ามกลางกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่ในชีวิต การวิจัยของพิรยุทธ เจริญสุขมงคล (2555) เป็นการวิจัยทางสถิติเกี่ยวกับประโยชน์ของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐาน ผลการวิเคราะห์ทางสถิติที่ได้จากงานวิจัยทั้งสองส่วนล้วนให้การสนับสนุนเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้จากการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐาน ทั้งทางด้านการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ การพัฒนาศักยภาพความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและการลดความเครียด สำหรับในแง่ของการทำงานแล้ว การฝึกสมาธิยังมีส่วนในการช่วยให้บุคลากรในองค์กรเลือกใช้วิธีจัดการกับปัญหาในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังส่งผลสืบเนื่องในการช่วยลดความเหนื่อยล้ากับงานและเพิ่มความพึงพอใจในงานอีกด้วย

นอกจากนี้การบูรณาการคุณธรรมหรือคุณค่าความเป็นมนุษย์ในกิจกรรมการเรียนการสอนและในวิถีชีวิตเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่จะนำไปสู่การยกระดับจิตใจของผู้เรียนให้สูงขึ้น เพราะนอกจากจะได้ความรู้ทางวิชาการแล้วยังเป็นการเชื่อมโยงความรู้กับคุณธรรมเข้าด้วยกัน ตามทฤษฎีการเรียนรู้พหุปัญญา 8 ด้าน ของการ์ดเนอร์ตลอดจนการออกแบบวิถีชีวิตของนักเรียนตามกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาและแนวคิดทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ โดยใช้คุณธรรมกำกับความรู้ ประกอบกับใช้หลักของเหตุผล พอประมาณและภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเป็นเครื่องมือในการพิจารณาจนจะกระทำสิ่งต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความสมดุลทั้งมิติวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแนวทางบ่มเพาะอุปนิสัยที่ดีให้องงามและเติบโตสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองและนำไปสู่ความคงทนซึ่งหากมองในแง่ของมรรค (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551 ข) คือ วิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตที่ดี เริ่มจากสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบเป็นปัญญาระดับความเชื่อและความเข้าใจในหลักการที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยเป็นฐานของการพัฒนาฝึกฝนให้เกิดปัญญาโดยใช้โยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง สอดคล้องกับหลักเอ็ดดูแอร์และการสะท้อนคุณค่าออกมาจากภายในจิตใจของผู้เรียน ตามแนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ มองธรรมชาติของมนุษย์ว่าทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดีงามที่ติดตัวมาตั้งแต่เดิม ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของธนา นิลชัยโกวิทและคณะ (2550) ที่อาศัยปรัชญาพื้นฐาน 2 ประการในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ คือ 1) ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ว่ามีความจริง ความดี และความงามมีอยู่ในตัวมนุษย์ และ 2) การจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม เพื่อพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งกาย ใจและความคิด และงานวิจัยของรักษมล ตั้งคุณกิตติ (2557) ที่ศึกษาเรื่องความคงทนในการเรียนรู้เพื่อสร้างอุปนิสัยที่ดีงาม กรณีศึกษาศิษย์เก่าโรงเรียนสัทยาไสที่

จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า การจัดการเรียนการสอนและวิถีการใช้ชีวิตประจำวันผ่านประสบการณ์ตรงที่มีความหลากหลายนำมาเรียงร้อยต่อกันเพื่อฝึกฝนอย่างจริงจังต่อเนื่องซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักร่วมกันคือ มุ่งบ่มเพาะปลูกฝังและทำความเข้าใจเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ โดย 1) เน้นให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนทุกวัน ๆ สร้างความเคยชินกลายเป็นนิสัย เป็นกิจวัตรประจำวันที่นักเรียน คุณครู ผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรทุกคนให้ความสำคัญที่สุดอย่างยิ่งต้องปฏิบัติร่วมกัน 2) เน้นบูรณาการเชื่อมโยงคุณค่าความเป็นมนุษย์ในเนื้อหาการเรียนการสอนทั้งในและนอกหลักสูตร 3) เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชื่อมโยงจากประสบการณ์ตรงของตนเองในการดำเนินชีวิตจริง ซึ่งมีผลต่อความคงทนในการเรียนรู้เพื่อสร้างอุปนิสัยที่ดีงาม

3. จากผลการนำแนวคิดในการจัดการศึกษาของ ดร.อาจอน ชุมสาย ณ อยุธยา มาใช้ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสัตยาไส พบว่า นอกจากยึดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ยังได้เพิ่มเติมจุดเน้นที่สำคัญในด้านคุณธรรมผ่านการจัดการเรียนรู้ในวิชาเพิ่มเติม คือ วิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์ ใช้การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามทฤษฎีพุทฺธิปัญญา โดยการบูรณาการการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการของสไบบาบูรณาการเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนสัตยาไสเป็นภาพที่แสดงแนวคิดในการจัดการศึกษาของดร.อาจอน ได้อย่างชัดเจนทั้งกระบวนการสอดคล้องกับงานวิจัยของวรลักษณ์ ชุมสาย ณ อยุธยา (2548) พบว่า การพัฒนารูปแบบหลักสูตรและการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของสมรรถนะทางปัญญา อารมณ์ และจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา ควรเป็นแบบบูรณาการที่เน้นกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดสมาธิและการตระหนักรู้ในตนเป็นสำคัญ ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับผลการวิจัยของพรทิพย์ จัจจิตต์ (2559) ที่ศึกษาการพัฒนากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างคุณลักษณะนักเรียนสำหรับสังคมอยู่ดีมีสุข พบว่า กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 1) การบริหารวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล 2) การบริหารทั่วไป ได้แก่ การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม และงานกิจการนักเรียน ส่งผลให้คุณลักษณะนักเรียนสำหรับสังคมอยู่ดีมีสุข 6 ลักษณะ ได้แก่ ความเป็นอิสระของตัวเอง ความองอาจส่วนบุคคล การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต การมีสัมพันธภาพที่ดีทางสังคม และการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมอย่างไรก็ตามการบ่มเพาะอุปนิสัยที่ดีงามจำเป็นต้องมีวินัยในการฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (2551 ข) กล่าวว่า วินัยสัมพันธ์กับจิตสำนึกของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีจิตสำนึกในการพัฒนานตนเอง มีวินัยก็จะบังเกิดผลดีในทางจิตใจเมื่อประพฤติจนเคยชินเป็นนิสัย สามารถสะสมถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยผู้นำหรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีสามารถสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. จากผลการจัดการศึกษาตามแนวคิดของดร.อาจอน ชุมสาย ณ อยุธยาของโรงเรียนสัตยาไส พบว่า มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ด้านคุณภาพนักเรียน ที่ประสบความสำเร็จที่ปรากฏในตัวนักเรียนอันเป็นผลจากการจัดการศึกษาในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์และด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2) ด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนที่บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีความเป็นเอกลักษณ์และสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ และ 3) ด้านความดีเด่นของสถานศึกษา ซึ่งโรงเรียนสามารถบรรลุผลสำเร็จจากการดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ เป้าหมายคุณภาพการศึกษา จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลพระราชทานถือเป็นรางวัลที่ทรงคุณค่าสูงสุดของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นคุณภาพนักเรียน คุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครู และคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถจัดการศึกษาให้เข้มแข็งและยั่งยืนและงานวิจัยของธนวัฒน์ ธรรมโชติ (2554) ศึกษาองค์กรแห่งความสุข : โรงเรียนสัตยาไส พบว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสเป็นไปเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นมนุษย์ที่มีอุปนิสัยที่ดีงาม ในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม

และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะคุณค่าความเป็นมนุษย์อันเป็นพื้นฐาน การศึกษาของโรงเรียนสัตยาไสถูกนำออกมาจากตัวผู้เรียนควบคู่ไปกับการเรียนการสอนในเชิงวิชาการ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความรู้ทางโลกภายนอก

กล่าวโดยรวมแนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ มีสถานะเป็นทั้งหลักคิดในระดับทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ โดยแนวคิดทางทฤษฎีในทางสังคมศาสตร์ต่างจากทฤษฎีที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติ แต่แนวคิดทางสังคมศาสตร์เป็นชุดของคำอธิบายที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางชีวิตและสังคม และสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้ ตลอดเวลา 60 ปี ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ที่ท่านมีความคิดลักษณะนี้ ท่านได้ปฏิบัติอย่างน้อยสามประการคือ หนึ่งอธิบายให้ผู้อื่นทราบสองปฏิบัติด้วยตัวท่านเองในทุกมิติของชีวิต และสามารถนำสู่การจัดการศึกษาในโรงเรียนระดับขั้นพื้นฐาน โดยท่านเชื่อว่าหากคิดอย่างเดียวไม่เกิดผล ต้องนำมาสู่การปฏิบัติให้คนอื่นเห็นในเชิงประจักษ์ด้วยซึ่งลักษณะนี้สอดคล้องกับการปฏิบัติของ จอห์น ดิวอี้ ที่คิดเรื่องการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งในยุคนั้นขัดแย้งกับความคิดความเชื่อกับแนวคิดการศึกษาในยุคนี้เป็นอย่างรุนแรง ท่านจึงนำมาทดลองจัดให้เห็นจริงในโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยชิคาโก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานทางการศึกษาในระดับนโยบาย ควรกำหนดนโยบายเสริมสร้างการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบทบาทผู้บริหารการศึกษาให้มีความตระหนักและมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีการกำหนดนโยบายการสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอย่างเป็นองค์รวม โดยนำกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องรวมถึงควรนำคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณไปใช้ในการบริหารเพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างคุณธรรมในโรงเรียน
3. ผู้ประเมินคุณภาพการศึกษา ควรให้ความสำคัญกับการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในเชิงคุณภาพมากขึ้น เช่น การพัฒนาคุณภาพทางจิตใจ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ความสุขในการเรียนรู้ ความสามารถและศักยภาพของผู้เรียนในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจริงเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากการประเมินผลองค์ความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเชิงปริมาณเพียงเท่านั้น แต่เป็นการประเมินผลการพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยภาวะผู้นำของดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา โดยวิเคราะห์จากทฤษฎีภาวะผู้นำในรูปแบบอื่น เช่น ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ฯลฯ
2. ควรมีการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณกับผลการศึกษามิติอื่น เช่น การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป เป็นต้น
3. ควรศึกษาภาวะผู้นำในคุณลักษณะอื่นหรือแนวความคิดทางการศึกษาของนักการศึกษาของไทยเพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ ทิพย์เนตร. (2556). *โมเดลการสร้างภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. ดุษฎี นิพนธ์ บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกียรติชัย พงษ์พานิชย์. (2552). *ปฏิรูปการศึกษารอบสอง.มติชนรายวัน*, 2(2552).

- จรีพร นาคสัมฤทธิ์และคณะ. (2558). *การบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการจัดการศึกษาด้วยภูมิวัฒนธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน*. นครนายก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธนวัฒน์ ธรรมโชติ. (2554). *กระบวนการพัฒนาความเป็นครูจากมิติด้านใน : กรณีศึกษาหลักสูตรSSESV ของสถาบันการศึกษาสัตยาไส ประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์, อติสร จันทรสุขพวศธร ต้นฤทธิศักดิ์ และอัญชลี สติเรศธรรม. (2550). *พัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญา (รายงานโครงการวิจัย)*. กรุงเทพฯ : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พงศ์เทพ สุธีรัฐ. (2552). *การจัดการระบบสุขภาพ*. ค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2561, จาก <http://www.oknation.net/blog/pongthepls/>
- พรทิพย์ จัปจิตต์. (2559). *การพัฒนากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างคุณลักษณะนักเรียนสำหรับสังคมยุคใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551 ข). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: บ.พิมพ์สวดยจำกัด
- พิรยุทธ เจริญสุขมงคล. (2555). *บทความงานวิจัยทางสถิติเกี่ยวกับประโยชน์ของการฝึกสมาธิแนวการเจริญสติปัฏฐาน*. ค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2562 จาก <https://palungjit.org/threads/E0%B8%B6%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8>
- พุทธทาสภิกขุ. 2549. *การศึกษากับศีลธรรม*. หน้า 180. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ
- มูลนิธิยุวสถิรคุณ. (2561). *สืบสานพระราชปณิธาน“การศึกษาไทย”*. หน้า 64. กรุงเทพฯ
- รภัสสา พิมพ์. (2557). *ภาวะผู้นำของนิสิตครูหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.5 ปี)*.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปริญญาบัตร กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ.
- รักขมลง ตั้งคุณกิตติ. (2557). *ความอดทนในการเรียนรู้เพื่อสร้างอุปนิสัยที่ดีงาม : กรณีศึกษาศิษย์เก่าโรงเรียนสัตยาไสที่ จ บ การศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. บัณฑิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล
- วรลักษณ์ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2548). *การพัฒนารูปแบบหลักสูตรและการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพของสมรรถนะทางปัญญา อารมณ์ และจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *สถาบันอุดมศึกษากับการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ*. บทความประกอบหนังสือการประชุมวิชาการประจำปี จิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 5. มหาวิทยาลัยมหิดล, 28
- ศรีนทร์รัตน์ เสริฐปัญญา. (2554). *การพัฒนากลยุทธ์การบริหารเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในองค์การธุรกิจในการบริหารสถานศึกษาขึ้นเพื่อฐานตามแนวคิดบริษัทบริหาร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์คุณธรรม. (2561). *โครงการสำรวจสถานการณ์คุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทย ปี 2561*. กรุงเทพฯ
- ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (2556). *รวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี จิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 5 ภาวะผู้นำ จิตวิญญาณ และการพัฒนามนุษย์*. นครปฐม : สำนักพิมพ์สุสายแดด
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) 2553*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ
- สำนักงานเลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิด เรื่องภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา.
- Fleming, K. Y. (2007). *Soulful leadership : Leadership characteristics of spiritual leaders contributing to increased meaning in life and work*. New York: University of Phoenix.

-
- Fly, L.W. (2003). *Toward a theory of ethical and spiritual leadership*. The leadership Quarterly, 16(5), 619-622.
- Smith, S. (2007). *Spiritual leadership as an effective leadership style for the public school superintendent*. Ed. D. dissertation, Duquesne University, United States.